

~~Publ. 11. Februar 1940.~~

Statsråd Halvdan Koht:

19/2-40
Arbeider-Avisa

Den nasjonale fridomen er ei trygging mot fiendskap og hat

Om alle semjas om dette, har
ein grunnlaget for varig fred.

lægen grunn for den britiske nøytralitetskrenkinga i Jøssingfjorden.

Utenriksministerens aktuelle foredrag
I Studentersamfundet lørdag.

105719

Det var tydelig at utenriksminister K o h t's foredrag i Studentersamfundet lørdag kveld var imøtesett med veldig spenning og interesse. En interesse som hadde øket ytterligere ved den hendelsen i Jøssingfjorden som kringkastinga bar bud om bare noen få timer før foredraget.

Det var selvsagt overfylt hus. Folk satt på gelendere, i trappene, ja, nesten oppe på scenen. En var ikke så nøye på plassen, når en bare fikk høre utenriksministeren.

Vi gjengir nedenfor foredraget i sin helhet.

Eg går rakt inn i den utariks-politiske situasjonen slik som han er for Noreg i dag. Det er ein situasjon så vanskeleg og farleg som vi ikkje har hatt han sia det sist var storkrig i Europa. Ja, kanskje han er enda vanakelegare og farlegare enn han den gongen var. Krigs-trykke ligg tyngre og hardare over oss enn det kanskje nokon gong har gjort sia vi berga lande vårt ut or krigen i 1814. Vi har denne gongen ikkje berre den faren som det er at verda er i krig rundt i kring oss. Det er dessuta slik at mange no roper på at det beint fram er plikt for oss sjølve å gå med i krigen. Vi høyrer dette rope både utafor og innafor vårt eige land. Oppgava vår blir difor denne gongen ikkje berre å verja oss imot at nøytraliteten vår blir broten, eller koma utanom alt som kan bli rekna for unøytral politikk. Vi må samstundes verja oss imot makter som arbeider på å drive lande vårt inn i krigen.

Regjeringa ferda ut høgtideleg kunngjering om at Noreg ville halde seg nøytralt, med det same Tyskland sendte hærmakta si inn i Polen og del to vestmaktene lyste krig mot Tyskland i dei fyrste dagane av september som var. Regjeringa tok ikkje oppatt nøytralitetskunngjerin- ga da Sovjet-Russland gikk laus på Finland sist i november. Men det vart gjort klart på annan måte at Regjeringa ville fylgje nøytralitets- politikken i det siste tilfelle òg. Og

STORTINGE STAR PÅ SAME

LINA.

Så det er full semje mellom dei norske statsmaktene om nøytralite- ten. Og det som eg såleis har sagt

for Noreg, det gjeld like fullt for dei andre nordiske landa, Danmark og Sverige.

Likevel kan vi få høre ting sagt om oss så vi må spørja oss sjølv: har vi da ikkje rett til å vera nøytrale? Eg minner om den vidgjetne talen som Winston Churchill, den britiske marineministeren, heldt for fire ve- ker sia, og som det vart så mykje oppstyr om. Han skildra der alle dei ulukkene som ville koma over dei nøytrale om krigen skulle slutte med siger for Tyskland. Og på den bakgrunnen mana han dei nøytrale til å gjera skyldnaden sin etter pakta for Folkesambande og gå i hop med Stor-Britannia og Frankrike imot ågang og urett. Han la denne skyld- naden på oss nøytrale i meir ende- framme ord enn ein skulle vente å høre slikt ifrå regjeringshald. Men ingen tarv vera i tvil om at han slett ikkje stod aleine i lande sitt med sjølve tanken.

I Frankrike hadde sosialistføraren Léon Blum bori same tanken fram straks med det same krigen hadde brott ut. Og da no Winston Chur- chill hadde tala, tok Blum det opp- att i enda kvassare form. Han heldt fram dette som han så var make- laust i verdshistoria, i det minste i nytida, at dei nøytrale statane var på ein gong «dei som ikkje er med i krigen og dei som ein fører krigen for». Dette tykte han var så uri- meleg så dei nøytrale burde skjønne det sjølve og berre

SKUNDE SEG MED A KOMA MED I KRIGEN,

sjølv sagt på fransk-engelsk side.

Det same høyrer vi gong på gong ifrå både Frankrike og England, at det er i grunnen for vår skuld, for vår sak, dei fører krig. Jamvel da dei forkynte at dei ville hindre nøy- trale skip i å føre varer frå Tysk- land eller varer laga av tyske rå- emne, sa dei at dei gjorde det til hjelp for dei nøytrale. Så sterkt har dei blitt seg fast i den tanken at det er oss dei vil verja med krigen sin.

Sjølve kan vi no vel heller kanskje ha fått den kjensla at det gjeld om å få nytta ut dei nøytrale i sjølve krigføringa, og vi kan koma til å sy- nas — det gjeld for bae partane, om så på svært ulik vis — at krigen ikkje blir ført for oss nøytrale, men just mot oss. Men det er ei side av saka som eg skal seia meir om sia. No vil eg fyrst seia nokre ord om krave til oss om å gje opp nøy- traliteten.

Eg vil da slett ikkje miskjenne den idealismen som lever både hos Léon Blum og hos mange andre, engels- menner likså vel som fransmenn, i denne saka. Dei er imot valdspolli- tikk, og dei vil bygge eit Europa som blir styrt av rett, ikkje av vald. Men ein torer vel likevel setta eit spørs- målsteikn til påstande om at det er berre for oss nøytrale at regjer- ingane delra har gått i krig. Dei fremste engelske statsmennene sa da straks ifrå fyrsten at England ville ikkje ha tekt denne krigen uta det

var for di at livsinteressene til lande deira stod på spel. Og statsministeren, Chamberlain, har mange gonger streka under at denne engelske livsinteressa var at ikkje ei einskild makt fekk lov å dominere helle Europa. Det er da makt-interessene vi her står framføre. Og det er sers lett å skjønne at England vil ikkje gje opp det rome det har som stormakt; det ville vera ein altfor stor nedgang for lande. Det er sant at det ville vera eit tap for dei små nasjonane òg, om ei einskild stormakt fekk gjera seg til herre i europeisk politikk, og det er sant at både England og Frankrike forkynner politiske ideal som vil

GJE SMASTATATENE TRYGGARE VILKAR

enn del som Tyskland har gjort seg til talsmann for. Men det er da ikkje den fulle sanninga at krigen berre gjeld desse ideala. Og i ein krig om maktvilkåra i Europa har småstatane ingen ting å gjera. Der skulle nøytraliteten for oss vera sjølv-gjeven.

Det var vel helst noko uvarleg av Winston Churchill å tala i den samanhangen om pliktene etter pakta for Folkesambande. For det fyrste må vi da gjera den merknaden at krigen mot Tyskland ikkje er sett i gang etter noko vedtak av Folkesambande. Det spørsmåle som førte inn i krigen, har i det helle slett ikkje vori framlagt for Folkesambande. Og for det andre blir vi dermed minnt om korleis stormaktene, deribland Stor-Britannia, har skuva til sides dei pliktene som pakta for Folkesambande ville legge på dem. Vi har fått det inntrykke at stormaktene oppfylte eller lét vera å oppfylle desse pliktene etter som det høvde med dei eigne interesser, og dette var just grunnen til at småstatane i Folkesambande hausten 1938 mannjamt sa ifrå at sanksjonspliktene, skyldnaden til å gripe inn med tvangstiltak mot ein stat som braut freden, kjente dei seg ikkje lenger bundne av. Denne lausseltinga kom slett ikkje uventande eller uførebudd. Ei rekke småstatar hadde vara om det alt somaren 1936, da sanksjonspolitikken mot Italia hadde lidi nederlag. Og det verste nederlage var i røynda at sanksjonane så mange gonger før slett ikkje var tekne i bruk. Her hadde stormaktene det største ansvare, og det reiser difor no berre ei klage mot dei sjølve om dei talar til oss om desse pliktene.

3

Det norske folke kan

IKKJE KJENNE DET SOM SYND. ELLER SVIK OM DET HELD SEG NØYTRALT

i krigen mot Tyskland. Det har aldri vilja føre anna enn fredspolitikk, og dei norske statsmaktene har nytta alle høve til å seia frå om nøytralitetsviljen sin. Sjølv har eg som utariksminister greidd ut om dette mange gonger både i Storting og i Folkesambande. Det vart sagt i trontalen til Storting i januar 1938 at det måtte vera ei hovudsak for Regjeringa å halde Noreg utafor krig, og Storting viste til denne fråsegna da det i mai same åre slo fast at Noreg ville vera heilt og fullt nøytralt i all krig som det ikkje sjølv vedkjente seg som ein folkesambands-aksjon. Det er ein fredspolitikk som har djupe røter i historia vår og i norsk politisk tenkemåte. Og eg strekar under at nøytraliteten er ikkje for oss berre omsut for vår eigen fred. Han heng i hop med eit arbeid for ålmen fred og rettskipnad i verda, og eg trur vi har rett til å seia at det er til gagn for framvoksteren i denne leia om vi kan halde ymse område i verda utafor krigen, — vi kan tene den ålmenne freden med nøytraliteten vår.

Spørsmåle kom inn på oss på ein ny måte da krigen i Finland braut ut. Prinsipielt var det ingen skilnad på Finland og Polen. I baa tilfelle stod vi farmføre det faktum at ei stormakt ville med vald tvinge viljen sin fram imot ein mindre stat. Det var i baa tilfelle eit slag imot den nasjonale sjølvstenderetten for mindre nasjonar. Men det er så med den menneskelege naturen at vi kjenner alltid sårast dei ulukkene som hender nærast attmed oss, og med Finland var det ikkje berre den tingen at det er eit granneland som vi frå gamalt har samhug med; men overfalle på Finland måtte vekke opp dei gamle mistankene om at Russland hadde planar mot vårt land og. På ymse måtar kunne vi da koma til å kjenne det som at Finland stridde for oss i motstande sitt mot det russiske overfalle, og samhugen i folke vårt strøymte varmt og sterkt imot det modige og våpendjerve finske folke.

Det norske statsmaktene har likevel haldi fast på at Noreg, den norske staten, skal bli ståande utafor denne krigen òg, og ikkje legge seg opp i han. Det vil seia at Noreg skal vera nøytralt. Det er some som har sagt at her turvte vi ikkje bry oss

med noko slag nøytralitet; Russland kunne ikkje rekne det for nøytralitetsbrot om vi så gikk med i krigen for Finland, for sovjetregjeringa hadde sjølv forkynt at ho var slett ikkje i krig med Finland, — ho berre stødde ei finsk «folke-regjering» i striden mot finske kapitalister. Eg kan ikkje seia anna enn det undrar meg at jamvel dei som burde ha vett på politikk, kan koma og seia noko slikt. Det er da

BERRE A NARRE SEG SJØLV

med høle former. Det ville vera rein illusjonspolitikk. Realiteten er da at det er krig mellom Finland og Sovjet-Samveldet, av di at det er to regjeringar for kvar sitt land som fører væpna strid mot einannan. Og slår vi lag med den elne parten, så er vi i krig med den andre, — det er ikkje til å koma ifrå.

Some meiner vi skal ta denne krigen no straks, for når Russland er ferdig med Finland, så kaster det seg over oss, og da har vi krigen like fullt. Det siste er no ikkje så skrassikkert, og det synes dristig å bygge ein krigspolitikk på slik ei gissing, — preventivkrigar har ikkje noko godt ord på seg i historia. Eg skal ikkje uttala meg her om kva framtida kan koma til å føre med seg; det er det ingen av oss som veit noko visst om. Til no har Russland aldri relst krav på noko norsk landområde, og dei barnalege menneska som trur dei skal kjøpe fred for Finland med å by fram norske hamner til Russland, dei er altfor tidleg ute.

Men når nokon kjem og fortel oss at det er ingen fare med å hjelpe Finland i krigen, — inga anna makt vil legge seg opp i det, — da må eg uvilkårleg spørja: kvar veit dei det ifrå? Det er uansvarleg å gje seg til å rettleie folk i slikt eit spørsmål når ein ikkje har høve til å veta noko visst om det; ein kan narre folke vårt ut i store vågespel på den måten, og dessuta kan det bli ein invitt til framande makter om å passe på oss. Eg vil ikkje ta spørsmåle opp til drøfting i ålmenta; eg vil berre seia at slik som dei politiske vilkåra ligg i Europa no, — med to maktgrupper imot einannan, om så ikkje alle statane i baa gruppene enda er med i krigen, — så er vi nøydde til å rekne med at om vi går inn i krigen, så kan enda fleire koma med.

Spørsmåle blir da om vi kan ha noka

KRIGSOMRADE.

Og da bør vi liksom godt fyrst som sist slå fast at slik ei utviding ikkje berre ville vera til fare for oss sjølv, men samstundes vera til tap for Finland; for det kunne gjera lande vårt til ei slagmark for dei krigførande, og det ville hindre oss i å sende den hjelpa til Finland som privatfolk no gje uta brot på nøytraliteten for staten. Difor er det sant, det som den svenske utariksministeren har sagt, at nøytraliteten er eit vilkår for hjelpa til Finland, — det gjeld for Noreg liksom vel som for Sverige. Men dermed er det med det same sagt at det fins visse grenser som denne hjelpa ikkje må gå ut over, så sant ho ikkje skal føre oss utafor nøytraliteten og inn på det område der krigsfaren trugar oss.

Eg veit ikkje av anna enn at den finske regjeringa har full forståing for dette standpunktet vårt og ho har ikkje bedt om at den norske staten skulle gå med inn i krigen.

Held vi nøytraliteten vår oppe, så fylgjer dermed både plikter og rettar. Det er some som meiner at sia våpenstriden i Finland ikkje formelt skal heite krig, så kan vi tolke nøytralitetspliktene våre plent som vi vil. Men det er eit grovt mistak. Det ville på nytt vera å bygge politikken på hule former, — på nytt rein illusjonspolitik. Ville vi gå vilkårleg fram i slike spørsmål, så kunne andre land med liksom stor rett kome med vilkårlege krav til oss, og vi ville grava grunnen unna vårt eige rettsstandpunkt. Nei, vil vi stå på trygg grunn, så må vi i lag med nøytraliteten ta dei folkerettsreglane som er ålment godkjent, og det beste vi da har å halde oss til, det er

DEI MELLOMFOLKELEGE HAAG-KONVENSJONANE FRA 1907

om allslags plikter og rettar i krig. Fylgjer vi dem, så er vi usårlege mot alle klager. I det minste kan ingen med retta klaga på oss.

Med grunnlag i desse folkerettsreglane var det at dei finske hærfolk som kom inn over grensa vår i Finnmark, vart avværna og internert. Det var some som lét ille om dette og meinte vi kunne ha gjevi Finland den hjelpa å la hærfolk få koma tilbake til heimlande og ha våpna med seg. Men kva skulle vi så ha gjort om russiske hærfolk hadde komi inn over same grensa? Skulle

vi ha lati dem og få kvile seg godt ut og så gå tilbake til krigen mot finnarne? Eg truf ikkje dei som var imot interneringa for dei finske hærfolk, ville ha likt slik frigjeving for dei russiske. Men det er sjølv sagt at vi måtte gå likt fram imot bae partane; det ville vori uråd å forsvara noko anna. Dette er ikkje berre eit rettsstandpunkt; det er den einaste moglege politikken om ein vil halde seg utafor krigen.

Etter Haag-konvensjonane er det ikkje noko nøytralitetsbrot om ein skilde karar frivilligst gjev seg i veg og går med i krigen på den eine eller den andre side. Men det ville vera nøytralitetsbrot om det vårt skipa i lande det som i ein av desse konvensjonane blir kalla innrulleringskontor for hærhjelp, og det ville dessuta koma i strid med gamal norsk lov som forbyd verving til framand krigstjeneste. Difor har det vori om å gjera at dei

HJELPEKONTORA FOR DEI FRIVILJUGE

som vart sett opp ymse stader i lande, ikkje på nokon måte kom til å sjå ut som vervings- eller innrulleringskontor, og dette er grunnen til at desse kontora har mått vera varlege med utlysing i blada. Elles har staten ingen ting å gjera med arbeide deira.

Like eins er det fullt lovleg etter folkeretten å la frivillige frå andre land ta vegen gjennom vårt land til krigen i Finland. Og på same måten kan varer av ymse slag, jamvel krigsmateriell, fritt få bli sendt fram til Finland gjennom lande vårt. Såleis er det mogleg å oppfylle den bøn som Folkesambande vendte til alle regjeringar om å la Finland få materiell og humanitær hjelp. Slik hjelp har vori sendt beinveges ifrå Noreg, i fullt samsvar med godkjent folkerett, og somt har gått gjennom Noreg frå andre land. Derimot ville det vera folkerettsstridig om det kom hærfylgje i hop med krigstillfange, og om regelrette hærflokkar la vegen gjennom lande vårt. Vi kunne gje løyve til det etter pakta for Folkesambande; men da går vi utafor den strenge nøytraliteten og bygger politikken vår på nytt grunnlag. Eg seier ikkje meir om dette, eg berre peiker på det til ettertanke.

I all den krigen som går for seg, er det da norsk politikk å halde landet nøytralt, utafor krig. Det seier seg sjølv at dette er ikkje gjort berre med å forkynne nøytraliteten; ein må stå ferdig til å verja han og, så

han ikkje skal bli broten av dei maktene som er i krig.

DET ER DETTE VI HAR FÖRSVARE VART TIL

og det var til slikt bruk vi måtte setja forsvarer i stand. No veit vi alle rekna med og kunne bu oss på, så var ikkje forsvarer vårt såleis i stand som situasjonen kravde, og vi må da hugse på at om somt av det som hendte, var slikt som vi kunne ha rekna med og kunne bu oss på, var det andre ting som kom heft uventande på oss. Etter den store verdsligheita som slutta for tjue år sidan, fylgde ein tidbolk da alle vona på og arbeidde for ein mellomfolkeleg fredsskipnad som skulle hindre ein ny katastrofe av same slage. Dei norske statsmaktene tok konsekvensen av denne politikken, og dei freista bygge eit forsvar som skulle vera så billeg som råd var, så alt det kulturelle reiselingsarbeide skulle få dei beste vilkåra. Det kunne vera ulike meiningar om kor mykje ein skulle koste på hær og flåte; men dei fleste ville i det minste at det ikkje skulle stille på høgare mål enn å vera ei vakt om nøytraliteten, og så skulle ein setta si lit til ei framsynt utariksstyring som i god tid skulle varsle når krigsfare meldte seg.

Det er no ikkje så lett å vera framsynt. Den som har arbeidd noko med historieforskning, veit at ein lærer av historie kor vanskeleg det er å sjå; mest altting hender annleis enn ein ventar. Og for min part har det hendt meg at eg har spådd både rett og gale. Kan eg rose meg av at noko av det eg har sagt om framtida, har slei til, så må eg vedgå at andre ting har det gått heilt motsatt med.

Det høvde såleis til at nett på den tida eg vart statsminister, tok det til med nye krise i den europeiske politikken. I 1935 kom Etiopia-krigen og sanksjonane mot Italia. Da var det mange som spådde at desse sanksjonane ville føre oss ut i ein stor europeisk krig. Det trudde ikkje eg noko på, og eg fekk rett. Men så kom den spanske borgarkrigen i 1936, med all innblandinga frå fremande maktar. Da vart det farlegare, og i november det året, da det ei stund såg ut til at non-intervensjonskomiteen i London skulle ryk, da skreiv eg til forsvarsministeren og sa at vi måtte

I dag kan det høres rart ut at dei maktene som ein den gongen venta skulle koma i krig med ein annan, det var Tyskland og Russland. Og så det var så mykje snakk om at dei ville føre krigen sin opp om norsk Finnmark, så skreiv eg at det fyrst og fremst galdt om å styrke nøytralitetsverne der nord. Dette gav opphove til den fyrste ekstraordinære forsvarsløyvinga, som elles Regjeringa tok på eiga hand uta førelegg for Stortinget; det var både krigstillfang og borgarlege forsynningar som vart sendt til Finnmark. Så kom andre kriser, og kvart år vart det gjevi nye omframsløyvingar til forsvar, samstundes med at dei til ordnare løyvingane auka. Eg trudde i grunnen helle tida at ein skulle seie seg igjennom krisene uta krig, så eg kan ikkje seia eg var nokon særlig varm forsvarsvenn. Men eg ville da vera med på at vi budde oss mot krig på rimeleg vis, og eg tykte fredsvonene minke meir og meir. Da krisa mellom Tyskland og Tsjekkoslovakia kvesste seg til utetter år 1938, kom eg til slutt så langt ned så eg rekna berre 60 mot 40 for fredleg utgang; ja ein dag sette eg jamvel berre 50 mot 50. Men det var netti den dagen München-forliket kom i stand og berga freden ei stund til.

Chamberlain trudde den gongen at han hadde vunni «fred for vår ættled», og mange andre trudde det same. For min part såg eg kaldare på det. Eg var glad for at det ikkje hadde vorti krig, og eg verdaette den personlege krafta Chamberlain hadde sett inn for freden; men eg måtte pelke på at han hadde lati ein annan stat betala for freden, og eg sa berre at vi fekk i det minste vone på at forliket ville halde.

Det heldt ikkje så mykje som eit halvt år; i mars 1939 kom den nye tsjekkoslovakiske krisa. Da gav eg opp all vona for freden, fyrst og fremst for di eg såg at no var

og kappvæpninga auka på med uhyggelege fart. Da spådde eg krig til september, og eg rådde til at alle forsvarsløyvingar skulle bli nytta til slikt som fort kunne vera brukande, — eit råd som òg vart fylgt.

Krigen kom i september, og nøytralitetsverne måtte ut. Men så kom dessuta den finske krisa, og den trudde eg ikkje skulle føre til krig. Det misrekna eg meg i, og eg må berre få nemne at jamvel dei som stod hendingane mykje nærare, misrekna seg på same måten. Men det som var viktigare, det var at helle forsvarspolitikken vår i hovudsaka hadde bygd på den føresetninga at nøytralitetsverne skulle vera eit sjøvern langs med havstranda vår, og no meldte faren seg likså vel på landsida. Det sette nye krav til forsvar, krav som ein før ikkje hadde rekna med, og difor var det så altfor mange hol om no måtte til å fylle, — nøytralitetsverne fekk vidare oppgaver enn ein før hadde tenkt seg.

Eg skal no ikkje gå nærare inn på koss vi har skipa og nytta nøytralitetsverne vårt i desse krigsmånadene, snart eit halvt år. Eg har berre vilja peike på den oppgava som utarkestyringa hadde i dette spørsmålet, og på det som var rett eller rangt i domene vår om framtida. Det faktiske er at vi budde oss så godt vi kunne på dei farane vi ottas for, og som i røynda kom. Men så hendte det dessuta ting som vi ikkje hadde venta oss og som vi difor var lite budde på, — det tvinga oss til nye tiltak etter nye planar. I alle tilfelle var no forsvar vårt ikkje meint til anna ein nøytralitetsvern, og helle forsvarsskipnaden vår var forma etter dette formålet. Det kan vera nyttig å hugse på for dem som no lettlynt talar om å gå med i krig utalands. Vi vonar vi skal ha styrke nok til å verja vårt eige land; men

KRIGSHJELP TIL ANDRE LAND KAN EIN IKKJE VENTE AV OSS,

— slik ein tanke kan ikkje ha rom i praktisk norsk politikk.

Frivilligst vil vi ikkje gje opp nøytraliteten vår, — det er eit fast grunnlag for politikken vår i denne tida. Men så lange det er krig rundt i kring oss, kan det alltid vera ein fare for at vi mot viljen vår blir drivne inn i krigen. På førehånd brukte eg å seia at på ein måte ville faren i så måte bli større, og på ein annan måte mindre, enn han var i den førre verdskrigen. Det ville bli mindre fare, meinte eg, for at nokon stat ville freiste nytte landområde vårt for militære formål, til støpe for krigstiltak imot motparten. Eg rekna med at krigsteknikken no hadde nådd så høgt så dei som førte krig i grannelage vårt (eg tenkte særskilt på krig mellom England og Tyskland) kunne nå kvarandre godt nok om dei ikkje tok omvegen om vårt land, og difor ikkje ville ha bruk for å setta seg fast her. Og dette har til no sanna seg. Derimot meinte eg faren ville bli større for oss ut ifrå handelspolitiske omsyn, krav som dei krigsførande ville setta til handelsamkvemme vårt med motparten. Og dette òg har sanna seg. På ulike måtar har kvar av partane i krigen gjort freistnader på å få oss til å bryte — meir eller mindre — samkvemmet vårt med den andre parten og dermed drive oss ut or den nøytraliteten vi ynskte halde oppe. Det kom frå fyrsten sterkast fram i den franske og den engelske pressa, der dei skreiv om at vi burde slutte med å sende jernmalm og andre slike metall til Tyskland, og dei ville jamvel ha oss til å forby tyskane å føre den svenske malmen frå Narvik fram igjennom norsk farvatn. Og no nyleg har den tyske pressa teki til å skrive om at vi burde gje opp all skipsfart på England.

Vi ynsker ikkje å la oss nytte ut i ei økonomisk krigsføring. Straks i dei fyrste dagane etter krigen hadde broti ut, sette den norske regjeringa opp den grunnregelen for seg at ho ville halde

OMFANG

med alle dei landa som var i krig, og alle dei nordiske landa tok opp denne regelen. Det kan vera verd å streke under at etter ålmenn nøytralitetsrett var ikkje noko land pliktig til å avgrense handelen sin på den måten; etter godkjent folkerett skulle eit nøytralt land ha rett til å drive handelen sin med krigførande land plent etter eige tykke, auke han eller minke han etter det som høvde best for det nøytrale lande sjølv. Ein kunne nok seia det ville vera unøytralt om eit land som var utafor krigen, nekta å handla med krigførande land på den eine sida, og i pakta for Folkesambande var slik handelssperring gjort til ein av dei sanksjonane som kunne bli nytta mot ein fredsbrytar-stat. Men når det ikkje var spørsmål om noko slikt, så hadde det nøytrale lande full rett til å handla med kven det ville. Dei nordiske landa forkynte likevel på førehand koss dei ville stille seg med handelen sin, og dei sette da opp regelen om den normale handelen, slik som han var i fredstider. Dei hadde i friskt minne alle vanskanane frå den førre verdskrigen, da dei krigførande på alle måtar ville tvinge dem til å ha så liten handel som mogleg med den andre parten. Vi meinte vi stod tryggast når vi straks på førehand sa ifrå at ingen skulle tru vi ville drive handelen unaturleg høgt opp berre for pengevinning. Og vi hadde den gleda at både dei krigførande partane i prinsippe godtok regelen vår. Nett i desse dagane held vi på og gjer opp avtalar som bygger på dette prinsippe.

Men om prinsippe såleis er godkjent, så grip likevel dei krigførande maktene inn i handelen vår på ymse måtar. Vestmaktene, serleg da Storbritannia, legg seg ut om å kontrollere at vi i sanning gjennomfører regelen vår, og dei tek difor og rannsakar dei skutene som skal til Noreg, så dei kan vera trygge på at vi fører heim berre dei varene vi sjølve treng, og ikkje varer som skal til Tyskland. Ja, for dette formåle har dei jamvel teki seg rett til å rannsaka brev og annan post som skal til Noreg, enda dei sjølve har skrivlunder på avtalar som forbyd slikt

Alt dette er plagsomt nok; skutene våre kan bli seinka i vekevis eller jamvel i helle månader, og post-rannsakinga er beint fram traktatstridig, så den har vi mått

PROTESTERE KVAST IMOT

Dessutan har vi mått protestere imot at engelsmennene vil rannsaka skutene når dei er på ferd bort ifrå lande vårt og til andre nøytrale land. Rannsaking retten for dei krigførande er elles fest til striden imot kontrabandeførsel. Men det er greitt at det vi sender vest over have herifrå, det kan ikkje vera kontrabande; for det kan ikkje vera esla til noko land som England er i krig med. Slik framferd kan vi da ikkje godkjenne.

Men enda verre er den måten tyskanane går fram på. For dei går ut på å stenge for all handelen vår med England, med di at dei legg ut miner i sjøen eller skyt i søkk dei skutene som går til England. Det er lovleg etter folkeretten å legge ut miner når ein berre forkynner kvar dei er utlagt, og når ein lagar den slik at dei ingen skade kan gjera om storm eller straum slit dem laus ifrå den plassen der dei er utlagt. England har og lagt ut miner, og jamvel some nøytrale land har gjort det. Men tyskanane seier — trass i at dei har godkjent prinsippe om normal handel — at dei vil stenge for all fersel på England og at dei nøytrale må rekne alt farvatne kringom England for fare-område, så dei aldri der får kjenne seg trygge. Tyskanane seier at det er krigshjelp til England å sigle dit bort, og nøytrale som gjer slikt, må finne seg i å bli medfarne som dei var i krig.

Det fins

IKKJE NOKO RETTSGRUNNLAG FOR SLIK FRAMFERD

Og grunngevinga har ingen ting med folkerett å gjera. Tyskanane seier at det er berre naturleg repressalie for di England og Frankrike freistar stenge all utførsel frå Tyskland til land på andre sida have. Men det er klart at det fins ikkje noko samsvar her mellom-slag og motslag. Vil Tyskland halde oppe grunnregelen om normalt varebyte mellom krigførande og nøytrale, — ein regel som det sjølv har vinning av å halde oppe, og som England godkjenner for handel og skipsfart mellom dei nordiske landa og Tyskland, — så må Tyskland la vera å freista på å hindre den nøytrale skipsfarta på England. Det må gje opp alt som må kjennas som krig imot dei nøytrale.

I det snau halvde år krigen no har vart, har Noreg mist nokre og førti skip i krigsforlis. Eg gjev ikkje noko heilt nøyge tal, for det fins nokre skipstap som det ikkje er fullvisst om krigen eller andre ulukker er skuld i. Men i det minste 42 skip er det heilt visst at krigen har øydelagt for oss. Reknar vi dette om i tonnasje, så kjem vi opp i om lag 95,000 tonn. Det vil seia gode 2 prosent av helle den norske handelsflåten. Ein annan liten nøytral stat, men stor sjøfararnasjon liksom den norske, — Hellas, — har tapt etter måten enda meir i krigen, — 3 prosent av flåten sin. Når ein så samfører dette med kva dei krigførande har tapt, — Storbritannia 3 prosent og Frankrike 2½ prosent, — så ser ein kor hardt det har gått ut over den nøytrale skipsfarta. Og vi har ikkje berre mist skip; vi har mist menneskelliv og. Om lag 280 nordmenn har sett live til i desse krigsforlisa.

Når vi så spør om kven som har

MESTE SKULDA FOR DESSE KRIGSFORLISA,

så må vi vedgå at i dei fleste tilfelle har vi ikkje trygge prov som kan avgjere spørsmåle. For dei fleste skipa har rent på miner i sjøen og på den måten vort øydelagt, og da kan vi ikkje seia for visst kven som hadde lagt ut desse særskilde minene. For storparten av desse minesprengningane har gått for seg utafor dei mine-områda som vi har fått kunnjing om. Anten har da skipa våre komi inn på mine-utlegg som ikkje har vori kunnngjort, og det ser ut til å finnas ymse slike små mine-område, særskilt i farvatna kringom Storbritannia. Er dette rett, da er vi nærast nøydd til å tru at det er tyskanane som har lagt ut desse minene. Eller så kan det vera spørsmål om lausrivne drivminer. Men da er vi heilt på det uvisse; for både partane skuldar kvarandre for å ha lagt minene sine ut så uvarleg så dei både kan slite seg laus og dessuta vera like sprengfarlege som før når dei driv i kring. Difor er det ikkje lett for oss å gjera noko ved slike minesprengningar.

Mange folk er no huga på å tru at straks det kjem melding om eit krigsforlis, så må det vera torpedering som har gått for seg. Og mange

KRITIKKLAUSE

med å nytte orde torpedering, lenge før det fins noko grunnlag for å tenke at det forliste skipa i sanning har vortl torpedert eller på annan måte skoti i søkk. Ja, det har hendt at nymeldings-kontor i London har sendt ut påstand om torpedering uta nokon ting var kjent om årsaka til forlise, og slikt har så kunna bli teki oppatt og oppatt, tydeleg med det formåle å egge oss opp imot Tyskland. Sanninga er at det til no berre er 7 eller 8 tilfelle der vi trygt kan tala om norsk skip har vortl torpedert. Halvparten av dei skipa det her gjeld, har gått i fart på England med varer som tyskane reknar for krigskontrabande. Tyskland har dess verre vida ut kontrabande-omgrepe reint urimeleg, og det har vi gjort føreteljing om hos den tyske regjeringa. Men på ein måte kan da tyskane forsvare desse torpederingane etter folkeretten. Det blir da berre 4 greie tilfelle tilbake der tyskane har skoti norske skip i søkk i strid med folkeretten, — det er anten skip-som har vori på ferd frå nøytral til nøytral hamn, eller skip som gikk i ballast til England. For 3 av desse tilfella, der vi har fullgode opplysningar om framferda, har vi sendt fram protestar til Berlin. Det 4. tilfelle fekk eg fyrst full visse for i går, for resten gjennom beinveges melding frå den tyske regjeringa; her har vi fullt grunnlag for protest. Og så har vi ei 3—4 tilfelle til, der det kan vera mistanke om torpedering; får vi greie prov for dem og, så vil vi like eins protestere.

Det hører i det heile med til forsvare for retten, å protestere klart og sterkt kvar gong nøytralitetsrettane blir krenkt. Kanskje vi sjeldan får sett rettskrave vårt igjen i gjerning; men det er likevel viktig å halde det oppe, — det hjelper til å halde rettstanken levande i det mellomfolkelege live nett når krigen held på og vil tyne han.

Eg har nemnt her ymse slag krenkingar eller overgrep mot nøytraliteten vår som vi har protestert imot, — at posten vår blir ransaka, at utførsla vår til nøytrale land blir kontrollert og hemma, at skipa våre blir skotne i søkk. Imot alle slike krenkingar kan vi ikkje gjera anna enn protestere, vi kan ikkje setta oss til motverje med makt. Om vi skulle væpne handelsskipa våre til forsvær, så ville minst ein av dei krigførande

— Tyskland — kanskje dei andre og, rekne det for eit tiltak til forsvær imot lovleg kontrabandekontroll og ta det som grunn til å skyte slike skip i søkk. Vi er nøydd til å vera frødløge og ikkje gjera motstand. Protesten blir i slike tilfelle det einaste våpnet vi kan nytte.

Men det fins eitt slag nøytralitetskrenkingar som vi har både rett og plikt til å

SETTA OSS IMOT MED MAKT

så framt vi kan. Det er krenkingar imot sjølve riksområde vårt. Og dem har vi hatt rett mange av. Det som ofte har hendt, det er at fly frå dei krigførande statane — frå Storbritannia, Tyskland og Sovjet-Samveldet — har flogi inn over grensene våre, jamnast ute i havet, men somtid helt inn over land. Hadde slike fly komi inn på slike stader der det låg norske orlogsskip eller vi hadde festningar med kanonar, så kunne vi gjerne skyte på dem — det ville vi ha lovleg rett til — eller jaga dem bort med makt. Dette har det aldri vore høve til; for det meste i det minste har vi fyrst etterpå fått kunnskap om at flya hadde vori innafor grensene våre, og da har vi mått nøyast med å protestere. Den britiske regjeringa har da svara med å be om orsaking, og det same har sovjet-regjeringa gjort, — ho var jamvel svært snar til å gi slik orsaking. Den tyske regjeringa har svara at fly-førarane hennar meinte dei ikkje hadde komi inn over dei norske grensene. Men ho har greitt sagt ifrå at det er viljen hennar å respektere grensene våre. Svært alvorlege har da desse krenkingane ikkje vori; ein må helst rekna dem for mistak. Det er mest av omsyn til prinsippa vi har mått protestere.

Verre er det om

ORLOGSSKIP FRA DEI KRIGFØRANDE

krenker sjøområdet vårt. Dei kan godt koma innafor det, — det er inga krenking berre i det. Men det er visse reglar om gjennomfart og opphaldstid og anna framferd som dei må fylgje og som vi sjølve må akte på. Vi har hatt historia med det tyske priseskipet «City of Flint» frå Amerika som vi til slutt tok ifrå tyskane og sette fritt for di det la seg føre i norsk hamn. Tyskane protesterte fyrst, men gav snart opp protesten; for vi hadde retten på vår side, vi fylgde almenne folkerettsreglar.

Så hadde vi historia i går kveld med dei britiske jagarane som trass i norsk åtvaring gikk inn på norsk sjøområde og nytta våpenmakt imot det tyske ståtskipet «Altmark». Der kunne vi ikkje setta makt imot nøytralitetskrenkinga for vi hadde altfor stor overmakt imot oss, — ei heil samling av britiske jagarar imot to små torpedobåter. Det er den grovaste nøytralitetskrenkinga lande vårt har vori ute for i denne krigen, og vi har straks i dag protestert kvast imot ho hos den britiske regjeringa.

Det er greitt at om vi i dette tilfelle ikkje greidda verja nøytraliteten vår, så har ikkje dermed den staten som leid skaden — Tyskland — fått nokon rett til å sende krigsmakt i veg og føre krigen inn på vårt sjøområde. Eg har ikkje heller hørt noko om at den tyske regjeringa, skulle ha noko slikt i tankane. Men eg nemner dette for di franske og engelske blad har sagt — og teki det oppatt gong på gong — at dei regjeringa har fått rett til å gjera noko slikt; for dei vil ha det til at Tyskland har nytta det norske sjøområde for si krigføring.

Det som det her er spørsmål om, det er tre krigsforlis som gikk for seg innafor eller tett utafor det norske sjøområde i fyrste halvita av desember. Det var to britiske og eitt gresk skip som gikk for det, og straks vart det sagt at dei var torpedert av tyske u-båtar, — våre egne blad gjorde stor skade for oss med å rope ut straks at så var det. Vi har granska etter det beste vi har kunne av kva sanninga var med desse tre forlisa. Det syner seg at to av dem kan likso gjerne ha gått for seg utafor som innafor nøytralitetsgrensa vår. Og ikkje i noko av dei tre tilfella har vi funni prov for torpedering. Den tyske regjeringa for sin part nektar plent at nokon tysk u-båt var på ferde på dei kantane på den tida. Det skulle da ikkje vera nokon fullgild grunn til å skulde tyskane for å ha skota desse tre skipa i søkk, og enda mindre grunn til å seia at ikkje Noreg kan verja område sitt mot nøytralitetskrenkingar.

I denne samanhengen er det verdt å minne om at da den britiske regjeringa godkjente nøytraliteten vår i denne krigen, så gjorde ho det i den forma at ho sa ho ville respektere nøytraliteten

SA LENGE SOM TYSKLAND

GJORDE DET

Vi likte ikkje denne forma; men engelsmennene la ho sjølv ut på den måten at ho skulle seia at om tysk nøytralitetskrenking tok seg oppatt, såleis at det dermed syntte seg at Noreg ikkje kunne halde opp nøytraliteten sin, så ville England ha rett til å gripe inn mot slik krenking jamvel innafor gresene våre.

Nå kan eg ikkje seia at eg godkjennar slik ein synsmåte. Så lang ei sjøstrand som Noreg har, så kan det altfor lett hende at ei framand krigsmakt kan krenke nøytraliteten vår, og ho kan jamvel — som det just no har synt seg — stå fram med slik overmakt så vi i eit einiskilt tilfelle ikkje kan setta oss til motverje. Vi har sett at jamvel det mektige England ikkje har kunna hindra framand krigsmakt i å bryte seg inn på britisk sjøområde, jamvel inn i britisk hamn, og gjera skade der. Langt meir kan slikt hende i Noreg. Men det kan ikkje vera noka god rettssetning at om ein valdsman bryt seg inn og krenker meg, so skal ein annan valdsman dermed ha rett til å gjera det same mot meg. Det er da ikkje offere for eit forbrot som skal bli straffa.

Nå, dette er no enda berre teori. For ingen har rett til å seia at vi har mått tåla tyske nøytralitetskrenkingar innafor sjøområdet vårt. Til no har berre britiske orlogsskip krenkt nøytraliteten vår, og vi vil protestere imot at dei dermed har gjevi Tyskland ein rett til å gjera det same.

Av alt dette ser ein — mest altfor klart — at nøytralitet er ikke det same som å sitte passiv og berre sjå på at dei andre slåss. Tvert imot —

NØYTRALITETEN ER EN STENDIG STRID

for retten. Og det er ein strid som ikkje berre blir ført til verje for oss sjølv. Det er ein strid som er til vinning for alle folk både no og i framtida. Kvar einaste stat kan komma i den stillinga at han må verta nøytraliteten sin, og da har han gagn av at rettane for dei nøytrale blir haldne oppe fast og fylgjestrengt.

Nøytraliteten er ikkje heller det same som at vi er likessle med den krigen som andre fører. Det er sjølsagt at vi er djupt og sterkt interessert både i dei motsetningane som har drivi fram krigen, og i den utgangen krigen kan få. Vi har kanskje ikkje så mange her i landet som har sjølvstendige breie kunnskaper om utarikspolitiske spørsmål; vi har ingen tradisjon hos oss i utarikspolitisk tenkning, på det området er vi eit ferskt folk. Men vi har full rett til å drøfte alle dei spørsmåla som krigen reiser, og gjera oss opp ei mening om dem. Ja, det er i grunnen ei plikt for oss å tenke igjennom desse spørsmåla, og ta standpunkt til dem. Det er inga nøytralitetsplikt for oss å teia stillt med kva vi tenker. Det einaste som vi i så måte kan seia er plikt for oss, det er å

FREISTA FORSTA ALLE PARTANE

i striden, så vi dømer rettvisst om dem ut ifrå deiinga einga føresetningar. Men jamsides med dette kan vi halde oppe våre eigne rettstankar, våre eigne ideal.

Den sterkeste interessa vår må vera at ein snart kan nå fram til fred og at denne freden kan bli varig og rettferdig. Det vil seia: varig kan han ikkje bli uta han er rettferdig. Og nett for di vi sjølv er ein liten nasjon som ynskjer å leva sitt sjølvstendige liv, så er det eit naturleg krav hos oss at freden må gje alle nasjonar det sjølvstende og det livsrome som dei må ha rett til.

Alt samfunnsliv — både innafor den einskilde nasjonen og i tilhøve mellom alle nasjonane, bygger på eit kompromiss mellom sjølvstendekrav og viljen til samarbeid. Eit fritt samarbeid skulle i grunnen vera eit vern for det nasjonale sjølvstende, og den nasjonale fridomen skulle vera ei trygging mot fiendskap og hat. Kunne alle nasjonane skjone dette og semjes om dette, da ville vi ha grunnlag for ein varig fred på jorda.

Det er ei særskild gjerning for dei nøytrale nasjonane å halde denne tanken opp i lyset og arbeide for han etter evne. Kan dei av di at dei er nøytrale, gjera noko for ei ålmen folkeforsoning på dette grunnlage, da er dei i sanning med og bygger framtida.

Eg kjenner av mange syrgjelige rymsler alle dei vanskan som reiser seg i vegen for alt slikt strev for fred og rett. Men og trur det er plikt å aldri gje opp dette streve, men freiste alltid på nytt og på nytt å brøyte veg for fredstankane. Ein gong må dei vinne, om ikkje kulturen vår skal gå til grunns.

Formannen takker.

Etter føredraget som ble mottatt med langvarig og hjertelig bifall, holdt formannen, Finn Meland, selv takketalen. Han var glad for at utenrikministeren hadde valt Studentersamfundet som forum for sin utgreiing om landets utenrikspolitikk, en utgreiing som nok ville gå gjennom kringkasting og presse ikke bare i vårt land men langt videre. Vi ønsker alle at vi må bli spart for krigen, og det er godt å ha en mann med hr. Kohts innstilling i spissen for vår utenrikspolitikk i den skjebnetimen vi nå lever igjennom. Jeg bringer Dem styrets og Samfundets hjertelige takk, sluttet formannen og publikum sluttet seg til ved nytt, sterkt bifall.

Ordsiftet.

Kaptein Rode var først i liden. Han beklaget at verving av frivillige til Finland var forbudt etter en lov vi fikk i forbindelse med borgerkrigen i Spania. Hærens befalingsmenn nektes avskjed så de kunne reise til Finland som ledere for de norske frivillige. Dette er formalisme, mente hr. Rode. Hvorfor kan ikke vi gå like langt som Sverige. Svenskene støtter av all kraft Finland aktivt uten å komme i konflikt med nøytraliteten. Mens der i Sverige averteres etter frivillige, må en her i Norge ikke arbeide offentlig med denne saken. Om våre offiserer fikk høve til å reise til Finland, kom de straks tilbake om vårt land kom i krig, og de kom da heim med erfaring. Taleren henstilte til utenrikministeren å ta disse spørsmålene opp til fornyet overveieelse.

Lektor Sten hevdet at krigen i dag var en krig mellom motertykt, hykleri og bestialt vold. Taleren teoriserer på det, men konkluderte med å erklære seg enig i regjeringens politikk, som gikk ut på å gjøre alt for å holde Norge utafor krigen.

Koht erklærte at han ikke kunne gå i detalj, men overfor hr. Rode måtte han korrigere en misforståelse. Det forbudet mot verving som ble satt i kraft under den spanske borgerkrigen, støttet seg på bestemmelse i straffeloven av 1902, og dette forbudet gjaldt ikke nå. Norge hadde svart Sovjet at vi ikke ville gi offiserer rett til å gå i krigen i Finland. Vi har så få aktive offiserer i tjeneste nå at vi trenger alle selv. Sverige har tolket sine nøytralitetsplikter på en annen måte enn vi. Framtida får vise hvem som har rett.

Overrettsassessor Andersen spurte om det var tillatt for frivilligkontorene å avertere at de som ville melde seg som frivillige, kunne melde seg der.

Koht kunne svare at den avertering som hittil hadde vært, neppe var i strid med straffeloven ellers hadde lederne sikkert nå vært satt under tiltale.

Rådmann Gundersen fant det ganske urimelig at ett eller flere tilfældige nøytralitetsbrudd skulle avgjøre vår stilling. Selv om England og Frankrike før har gjort lignende overgrep som de vi har sett diktaturstatene gjøre nå i vår tid, så kan vi likevel ikke undskylde dette grove maktmisbruk.

Redaktør Langhelle: Englendernes opptreden i Jæsingfjorden oppfattes som grov nøytralitetskrenkelse, men er ikke det å føre fangetransport inn på norsk territorium også nøytralitetskrenking?

8

Mange av talerne diskuterte sosialt og kulturelt nivå i Finland og Sovjet og gikk altså dermed helt utenom saken som jo var: Norges utenrikspolitikk i dag. Dette bevirket at frk. Solveig Langhelle tok ordet og sa: Det er jo utenrikspolitikken som skal behandles her og ikke slike småligheter som det vi har hørt fra mange debattanter, det passer dårlig for en voksen forsamling. (Bifall).

For øvrig hadde arkitekt Thils, Rønneberg, Thambs Lyche, student Krogstad, kaptein Amund, student Knudsen og lektor Sten ordet.